

УДК 811.111

Т. А. Палей,

Київський національний університет культури та мистецтв, м. Київ

**СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ
(НА МАТЕРІАЛІ РЕПЛІКИ-РЕАКЦІЇ В ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ)**

Стаття присвячена аналізу стилістичних засобів реалізації категорії оцінки в англійських прислів'ях, вживаних у функції репліки-реакції в діалогічній інтеракції. Багато вчених приділяли увагу аналізу діалога, але все ще залишається багато аспектів, які потребують більш детального вивчення, особливо в світлі нових підходів. Однією із таких проблем є дослідження прагматичних особливостей та лінгвістичного оформлення репліки-реакції в діалогічній єдності. Мовець, оцінивши інформацію співрозмовника в репліці-стимулі, виражає своє власне ставлення до цієї інформації на основі свого власного досвіду, моральних та етичних принципів, власних переконань. Прислів'я в яких акумульовано досвід поколінь допомагають мовцю виразити його оцінку під час діалогічного спілкування.

Ключові слова: репліка-реакція, оцінка, інтеракція.

STYLISTIC MEANS OF EXPRESSING THE CATEGORY OF EVALUATION IN ENGLISH PROVERBS (IN REACTIONS IN DIALOGUE DISCOURSE)

The article deals with the stylistic means of expressing the category of evaluation in English proverbs, when they are used as reactions in dialogue communication. Though dialogue speech and its structural peculiarities have been studied a lot, there still remain a lot of aspects which need more detailed examination, especially now, taking into consideration new approaches. There arises a problem of pragmatic aspects of dialogue communication, pragmatic intentions and linguistic means, used in reactions in particular. The speaker, having evaluated the interlocutor's information in stimulus, expresses his own attitude to what was said on the basis of his own experience, his own moral principles, his own convictions. Proverbs, having accumulated the experience of generations of people, help reflect his evaluation, being used as reactions in dialogue intercourse.

Key words: reaction, evaluation, interaction.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ КАТЕГОРИИ ОЦЕНКИ В АНГЛИЙСКИХ ПОСЛОВИЦАХ (НА МАТЕРИАЛЕ РЕПЛИКИ-РЕАКЦИИ В ДИАЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ)

В статье анализируются стилистические средства выражения категории оценки в английских пословицах, употребленных в функции реплики-реакции в диалоге. Анализу диалога посвящено много исследований, но в свете новых подходов существуют аспекты, требующие более детального изучения. Одно из таких проблем – исследование прагматических аспектов и лингвистического оформления реплики-реакции. Говорящий, оценив информацию собеседника, выражает свое собственное отношение на основе собственного опыта и убеждений, моральных и этических принципов. Пословицы, в которых накоплен опыт поколений, помогают говорящему выразить его оценку.

Ключевые слова: реплика – реакция, оценка, интеракция.

Комунікація розглядається як цілеспрямований процес, діяльність, одним із засобів реалізації якої виступає мовлення. Взагалі, існує певна кількість визначень комунікації. Проаналізувавши ці дефініції, Г. Г. Почепцов (мол.) виділяв характерні риси, притаманні комунікації: цілеспрямованість [1, с. 5; 2, с. 10] функції передачі повідомлення [3, с. 14] та семантико-символічної взаємодії [4, с. 11].

В процесі комунікації народжується дискурс, який Т. ван Дейк назвав «комунікативною подією». Вчений написав: «Дискурс, у широкому значенні слова, є складною єдністю мовної форми, значення і дії, яку найкраще можна охарактери-

зувати за допомогою поняття комунікативної події або комунікативного акту». Мовець і слухач, їх особистісні і соціальні характеристики, інші аспекти соціальної ситуації, безсумнівно, відносяться до цієї події [5, с. 121–122].

О. А. Селіванова, аналізуючи існуючі дефініції дискурса, говорить про ще одне визначення цього терміну – як тип дискурсивної практики [6, с. 41]. В цьому використанні терміну «дискурс являє собою комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки, що відбувається у певній соціальній сфері, має певний набір змінних: соціальні норми, відносини, ролі, конвенції, показники інтерактивності і т.п.» [7, с. 8–11]. Дискурс в такому значенні використовується в функціональній прагматичній і розглядається як одиниця, форми мовлення, інтеракції, які є частиною повсякденної мовленнєвої діяльності [6, с. 41]. На думку О. Ю. Протасової, основною властивістю дискурса в такому розумінні є регулярність соприсутності мовця і слухача [7, с. 144], тобто в цьому випадку мова йде про діалогічний дискурс.

Основи теорії діалога в сучасному мовознавстві було закладено в працях Л. П. Якубинського, Л. В. Щерби, В. В. Виноградова, М. М. Бахтіна, Д. Х. Баранника. Багато ідей цих дослідників знаходять свій теоретичний розвиток і практичне застосування і сьогодні. Сюди відносяться ствердження Л. В. Щерби про діалог як природну форму мовлення в протилежність монологу, про важливість вивчення діалогічної форми спілкування як найбільш поширеної в мовленнєвій комунікації [9].

Таким чином вчені розглядають діалог як засіб спілкування з ієрархічною організацією смислової структури, який відображає мотивовану цілеспрямовану діяльність людини. В діалозі усвідомлено здійснюється відбір мовленнєвих засобів для цілей реалізації задумів мовця і цілісності змістовно-смислової структури комунікативного впливу.

Спілкування – це взаємодія людей з метою обміну інформацією. В діалозі воно постає як ланцюжок змінюючих одна одну реплік. Обмін репліками практично завжди має своїм результатом зміну інформаційного стану партнерів після кожної чергової репліки. При цьому мається на увазі не тільки актуальна, а і модальна і емоційна інформація [10].

Діалог – основна форма вербальної комунікації, що характеризується наявністю двох учасників спілкування. Основна одиниця діалогу – діалогічна єдність (ДЄ), що складається з двох взаємозалежних і взаємообумовлених частин – стимулу і реакції. ДЄ характеризується як внутрішньою інформаційною цілісністю, так і безпосереднім зв'язком із попереднім і наступним контекстом.

Специфіка репліки-стимула вивчалася багатьма вченими. Що стосується репліки-реакції, то, на наш погляд, комплексного дослідження специфіки і умов реалізації – комунікативних, прагматичних, мовленнєвих, не існує ні у вітчизняній, ні в зарубіжній науковій літературі, хоча нагальність і необхідність такого дослідження не викликає сумніву. Цим обґрунтовується актуальність нашого дослідження. Звісно, в одній статті неможливо надати результати дослідження різних аспектів реалізації, структури, мовного оформлення мовленнєвих актів, які зустрічаються в репліці-реакції. Тому наразі ми розглянемо тільки живання прислів'їв в функції репліки-реакції.

Основний зміст реагуючих реплік зводиться до трьох основних типів, серед яких головними є позитивні і негативні реакції. Позитивність розуміється як збіг установок мовця і слухача. Це підтвердження, згода, одностайність, однакове уявлення про предмет розмови. Негативна реакція означає заперечення, спростовання, незгоду, протиріччя, реакціями, відмову. У проміжку між позитивними і негативними знаходяться ухилення від відповіді, відхід від неї, тобто своєрідна відмова від надання запитаної інформації або відстрочка її у виді зустрічного питання, обмеження, додаткової умови.

Позитивні, негативні та інші види реакцій формуються на основі оцінки слухачем (в наступному ході – мовець) повідомлення мовця (в наступному ході – при зміні ролей – слухача).

Як показують результати дослідження, в діалогічному дискурсі постійно взаємодіють об'єктивний і суб'єктивний фактори і кожний з них торкається як об'єкта, так і суб'єкта оцінки. Суб'єкт виражає оцінку як на основі особистих емоцій та досвіду, так і з урахуванням соціальних стереотипів. Об'єкт оцінки також розуміє об'єктивні властивості, які суб'єкт оцінює, виходячи із своїх власних індивідуальних переваг. При цьому, чим більш ефективніша оцінка, тим тісніше вона пов'язана з індивідуальною позицією суб'єкта і тим менш вона спирається на соціальні стереотипи. В діалогічному дискурсі діє не істинність відносно об'єктивного світу, а істинність відносно концептуального світу учасників комунікації. Оцінка додає до пропозиціонального змісту висловлення особливий компонент, тісно пов'язаний з процесом спілкування.

Дослідження оцінних значень являє собою інтерес на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки, коли проблема співвідношення і взаємодії семантики і прагматики стала однією з центральних.

Причиною породження оцінних суджень можна вважати той факт, що в процесі спілкування людина завжди висловлює свою думку. У такий спосіб він виражає своє оцінне відношення до того, що позначається. Людина дає оцінку іншим людям, подіям, що її оточують. І при цьому, оцінка окремої людини може не збігатися з оцінкою інших людей; вона своєрідна індивідуальна. Прояв оцінної картини світу індивіда виявляється в його поведінці, вчинках, судженнях і висловленнях про цінності.

Особливу групу складають загально оцінні, квантові слова «гарний-поганий», «погано». Вони задають полюса всіх можливих оцінних шкал, оцінюють об'єкт не по одній ознаці, а по сукупності різномірних властивостей. Проте невірно вважати, що оцінними є тільки ті висловлення, де зустрічаються власне оцінні слова «добре, погано», а варто враховувати також численні види повідомлень, куди входять слова або висловлювання, що мають оцінну силу як один з елементів свого значення.

Далі ми розглянемо як виражається оцінка в англійських прислів'ях.

Аналізуючи прислів'я, що ввійшли в словник найбільш живіаємих англійських прислів'їв за редакцією Буковської М.В., Вяльцевої С.І., Дубянської З.І. і др., ми доходимо висновку, що більшість прислів'їв несуть негативну оцінку. Це можна пояснити тим фактом, що негативні емоції сильніше позитивних і вони міцніше утримуються в пам'яті.

Негативна оцінка може бути обумовлена наявністю в реченні слова /або слів/ із негативним оцінним значенням.

«The rotten apple injures its neighbours».

«The judge told me when he sentenced me that I was being an enemy to society. I thought that mean being an enemy to the high-ups, like George Bancroft. But in court language society means everybody. You, an enemy to society!». «Well, every rotten apple in the basket is an enemy to the rest of the apples». /Hurst/. [11]

З контексту можна зробити висновок, що дане прислів'я характеризує героя твору Херста, як такого, що відрізняється від інших і який несе загрозу товариству. Саме він є тим гнилим яблуком.

Роздивимось ще одне прислів'я, що містить негативний прикметник:

«You're English, then?» «Pure, said Mr. Blythe.» «So am I; so's old Foggart – looked him up in the stud-book. It's lucky, because we shall certainly be assailed for lack of patriotism.» «We are», said Mr. Blythe. «People who can see no good in the own country...Birds who foul their own nest»./Galsworthy/[11].

Даним прислів'ям автор дає негативну оцінку людям, що погано говорять про свою країну, тим самим наносячи їй шкоду. Говорячи про те, що більшість англійських прислів'їв несуть негативну оцінку, ми не маємо на увазі те, що прислів'я, які несуть позитивну оцінку зустріти можна вкрай рідко. От, наприклад, таке прислів'я:

A new broom sweeps clean.

«Wait until the major hears about it. I hope you'll enjoy your new commander after this. That was a double-edged bard. Beichgraber as visitor to Mont Saint-Michel had not even the privilege of being a new broom.» /Maclenes/ [11].

Це прислів'я несе думку про те, що нове начальство жваво приймається за роботу, часто радикально змінюючи всі порядки. Прикметник «new» задає позитивний тон усьому прислів'ю.

Для вираження оцінки в англійських прислів'ях можуть використовуватися як стилістичні семасіологічні, так і синтаксичні виразні засоби.

Дуже часто оцінка виражається за рахунок порівняння. Наприклад:

Like father, like son.

«Always one for a joke, master Roc... Like his father. Now he were one for a joke till...» His hands began to pluck at the cloth of his trousers nervously. «Like father, like son,» said Roc. «Well, we must be moving on.» (Holt). [11]

Наступний семасіологічний виразний засіб – гіпербола. Перебільшення властивостей предмета або явища надає прислів'ю емпатичний характер. Наприклад:

Beauty lies in lover's eyes. – He вродлива гарна, а улюблена.

«Why should you not lie to a person like me?»... «I could say I don't usually lie to lovely and attractive women for whom I have a high regard, and you'd cynically say I was stretching the truth till it snapped, and you'd be wrong because it is the truth, if truth lies in the eye of the beholder. I don't know if that sounds like an insult, it's never meant to be.» (Meadan). [12].

Оцінку в прислів'ях може виражати і такий виразний засіб як оксюморон. Так, американський письменник Сідні Шелдон у своєму творі «Bloodline» використовує для характеристики героя прислів'я, що містить оксюморон:

«Never let a friendly fox into your hen house. One day he's going to get hungry» [13].

Прикметник «friendly» цілком не співвідноситься з іменником «fox», тому що лиса завжди характеризувалася як тварина хитра, підступна. У даному контексті оксюморон використовується, щоб показати суперечливу природу героя.

Для вираження оцінки в англійських прислів'ях використовується також такий прийом як алегорія.

Наприклад:

All is not gold that glitters.

«I am sorry to grieve you», pursued the widow; «but you are so young, and so little acquainted with men, I wished to put on your guard. It is an old saying that «All is not gold that glitters»; and in this case I do fear there will be something found to be different to what either you or I expect». (Ch. Bronte) [12]

У даному уривку в прислів'ї виражається абстрактна ідея через конкретну уяву. Молодій дівчині вселяють думку про те, що не варто оцінювати людей по їхній зовнішній оболонці. Саме головне-пізнати його внутрішній світ.

Аналізуючи англійські прислів'я і приказки ми доходимо висновку, що вживання синтаксичних виразних засобів для вираження оцінки є більш частотним, ніж вживання семасіологічних виразних засобів.

Далі ми роздивимося на прикладах, які саме синтаксичні засоби можуть виражати оцінку.

Широко поширеним структурним типом прислів'їв є емпатичні складнопідрядні речення з означальним підрядним реченням, яке вводиться займенником «that». Саме завдяки емпатичності, найбільше гостро відчувається оцінка.

Наприклад:

It is long lane that has no turning.

«It usually takes a hypotenuse a long time to discover that is the longest side of a triangle. But it's a long line that has no turning» (O. Henry) [11].

Це прислів'я передає думку про те, що невдачі не можуть тривати сторіччя, тобто усьому на світі приходиться кінець

Дуже часто в прислів'ях, що мають структуру складного речення, оцінка підкреслюється шляхом повтору присудків.

Наприклад:

«He laughs best who laughs last» – Краще усіх сміється той, хто сміється останнім. У складних реченнях паралельні конструкції можуть бути використані для вираження оцінки. Наприклад:

A man is as old as he feels, and a woman is as old as she looks.

«You would always look sweet», said Jane, with frank sincerity; «why mind looking the age you are?» «My dear, a man is as old as he feels; a woman is as old as she looks,» quoted Mura». (Barclay) [11]

Особливу групу англійських прислів'їв складають прислів'я, що мають структуру еліптичного речення. І, таким чином, оцінка передається з максимальною лаконічністю.

Наприклад:

Once bitten, twice shy.

«Jenny... why have you never married again?» «Never had the chance, I suppose. Well, yes...I'll admit A few fellows have come messing around. But I couldn't fancy none of them.» She smiled suddenly.

«You know how it is, Mr. Besmonde. Once bitten, twice shy». (Cronin) [12]

Дане прислів'я характеризує героїню Кроніна як жінку обережну, що раз зробивши помилку, стала більш обережною, бо не хоче повторити її знову.

Дуже часто в англійських прислів'ях опускається дієслово-зв'язка. Наприклад:

One law for the rich and another for the poor.

«The rumours had begun. I was aware of this when I overheard one single remark from the kitchen. Mrs. Rolf had a penetrating voice. «One law for the rich, one for the poor Accidental deaf. Accidental...if you please.» (Holt) [12]

Цим прислів'ям Холт дає оцінку обставинам, підкреслюючи, що для багатих один закон, а для бідних інший.

Ще один засіб висловити оцінку в прислів'ях – через риторичне питання. Наприклад:

Can the leopard change its spots?

«What's this I hear about your sister's naming Ginger Ted? – You don't mean to tell me you approve of it. You know Ginger Ted. He's bum and there are no two ways about it. Have you told her risk she's running? I mean, bringin' sinners to repentance and all that sort of thing's all right, but there are limits. And does not leopard ever change his spots?» (Maugham) [8]

Даним прислів'ям автор дає оцінку своїй героїні, підкреслюючи думку про те, що людина не може змінити свою природу.

Отже, прислів'я є прикладом непрямого мовленнєвого акта мають сенс набагато більший, ніж лежить на поверхні. Прислів'я завжди несуть оцінку, оцінку подіям, людям, предметам. І ця оцінка може бути як позитивною, так і негативною.

В англійських прислів'ях оцінка може виражатися за рахунок семасіологічних та синтаксичних виразних засобів. Використовуються такі стилістичні семасіологічні виразні засоби, як порівняння, гіпербола, оксиморон, алегорія, і такі синтаксичні засоби як, еліпс, емфатична конструкція *it is*, повтори, риторичні питання.

Як ми вже говорили раніше, розгляд вживання прислів'їв у функції репліки-реакції – це лише один із аспектів комплексного дослідження. Існує ще багато аспектів-прагматичних, мовних, комунікативних, які потребують вивчення.

Література:

1. Baker L. L. Communication / L. L. Baker. – Engewood Cliffs : Prentice Hall, 1984.
2. Allwood J. On the analyses of communicative action / J. Allwood. – Gothenburg, 1978.
3. Mortensen G. D. Communication: the study of human interaction / G. D. Mortensen. – N.Y., 1972.
4. Mayers G. E. The dynamics of human communication: a laboratory approach / G. E. Mayers, M. T. Mayers. – N.Y., 1980.
5. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван Дейк. – Прогресс, 1989.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Саливанова. – Киев : Брама, 2004. – 335 с.
7. Сухих С. А. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процесса / С. А. Сухих, В. В. Зеленская – Краснодар : Издательство Кубан. ун-та, 1998.
8. Протасова Е. Ю. Функциональная прагматика: вариант психолингвистики или общая теория языкознания / Е. Ю. Протасова // Вопросы языкознания. – 1999. – № 1. – С. 142–145.
9. Щерба Л. В. Восточнолужицкое наречие / Л. В. Щерба. – Петроград, 1915. – 108 с.
10. Вохрышева Е. Д. Специфика и структура диалогических единств с идентифицирующим вопросом: дисс... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е. Д. Вохрышева. – Л., 1990. – 226 с. – Библиография: С. 215–226.
11. Буковская М. В. Словарь употребительных английских пословиц / М. В. Буковская С. И. Вяльцева, З. И. Дубанская. – М. : Русский язык, 1985. – 232 с.